

С. О. Гурбанська,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ ІДІОСТИЛЮ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто інтертекстуальність як невід'ємний компонент ідіостилю в постмодерністському художньому дискурсі, який є особливим смисловим осередком інтертекстуальних зв'язків; узагальнено й систематизовано різні наукові підходи до вивчення інтертекстуальності у зв'язку з ідіостилем у постмодерністському художньому дискурсі.

Ключові слова: *інтертекстуальність, ідіостиль, постмодернізм, постмодерністський художній дискурс, художній текст.*

INTERTEXTUALITY AS AN INTEGRAL PART OF INDIVIDUAL STYLE IN POSTMODERN LITERARY DISCOURSE

In this article intertextuality as an integral part of individual style in postmodern literary discourse which is a peculiar semantic cell of intertextual connections is viewed; various scientific approaches in studying of intertextuality in its connection with individual style of postmodern literary discourse are generalized and systematized; scientific achievements in studying of postmodernism as a modern type of artistic communication are viewed; the basic features of postmodern literary discourse, intertextuality and individual style are outlined; the thematic volume of the term «intertextuality» in connection with individual style in postmodern literary discourse is clarified.

Intertextuality is studied as a text category which occupies one of central places among other categories of the text and determines works of fiction as heterogeneous structures. Literary texts of postmodernism reject the focus on originality and overtext determinants. They are marked by autonomous status (blurring the category of authorship – «death of the author»). Intertextual connections provide the unity of the literary text linguistic structure in the aspect of individual style. Postmodern literary discourse which is a unique phenomenon of national and world culture is marked by intertextuality in all its possible manifestations and in a strong connection with individual style.

Key words: *intertextuality, individual style, postmodernism, postmodern literary discourse, work of fiction.*

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ КАК НЕОТЪЕМЛЕМЫЙ КОМПОНЕНТ ИДИОСТИЛЯ В ПОСТМОДЕРНИСТСКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ

В статье рассмотрена интертекстуальность как неотъемлемый компонент идиостиля в постмодернистском художественном дискурсе, который является особым смысловым средоточием интертекстуальных связей; обобщены и систематизированы различные научные подходы к изучению интертекстуальности в связи с идиостилем в постмодернистском художественном дискурсе.

Ключевые слова: *интертекстуальность, идиостиль, постмодернизм, постмодернистский художественный дискурс, художественный текст.*

Становлення постмодернізму безпосередньо пов'язане з художніми відкриттями письменників, чії тексти потребують системного лінгвістичного вивчення. Тексти художньої літератури як продукти індивідуально-авторської мовотворчості є наслідком взаємодії з попередніми художніми текстами; водночас вони стають прецедентними для наступних текстів. Погоджуємося з аргументованим твердженням про те, що найважливішою категорією художнього дискурсу є інтертекстуальність [9], оскільки дискурс художнього тексту не обмежується межами одного наративу, а включає інші попередні тексти та передбачає обмін думками.

Розгляду проблеми ідіостилю письменників-постмодерністів в інтертекстуальному аспекті присвячено незначну кількість робіт, у котрих детально не розкриваються, а лише пунктирно окреслюються особливості авторської свідомості в контексті міжтекстової взаємодії та інтертекстуальних зв'язків загалом. Оскільки авторська стратегія інтертекстуальності полягає в «генезі власного тексту і ствердженні художнього «Я» через складну систему опозицій, ідентифікацій та маскування з текстами інших авторів» [13, с. 13], існує необхідність поглибленого й багатоаспектного дослідження художніх текстів літератури постмодернізму в площині мовного вияву структурних ознак інтертекстуальності, зокрема визначення її ролі у творчості письменників.

Спостерігається загальна тенденція гуманітарної парадигми знання до когнітивно-комунікативного аналізу текстової комунікації в аспекті впливу постмодернізму на сучасну постіндустріальну комунікативну культуру, виражену в естетиці художнього мовлення.

У кожному тексті – більшою чи меншою мірою – виявляється множинність інтертекстуальних зв'язків. Інтертекст є проміжною формою і не закріплений в окремо взятому тексті. Зв'язок між текстом та інтертекстом призводить до трансформації їхнього змістового потенціалу, а взаємодія авторських «Я» породжує нову змістову єдність [10, с. 3]. Авторське «Я» – не образ-ім'я, а образ-займенник, який здатний охопити форми мовлення, котрі скомбіновані з елементів різних літературних жанрів. У літературному маскараді письменник є реформатором художнього мовлення: у художньому тексті він вільно змінює стилістичні й образно-характеристичні маски, експериментуючи з варіаціями різних форм мовлення [6, с. 151].

Роль автора в постмодерністській художній літературі «стала наслідком переосмислення попередніх авторських теорій та ключової тези про те, що читач, зі свого боку, здатен пов'язувати текст із власною системою значень, при цьому ігноруючи авторські наміри. Ця роль є чинною у світі сучасних комп'ютерних технологій, глобальної мережі Інтернет, можливостей тиражування та копіювання художнього продукту, коли надзвичайно просто можна долучитися до творчого процесу, дописуючи, модифікуючи, редукуючи або просто інтерпретуючи прецедентний текст. Така ситуація повсюдно затирає принципову різницю між автором і читачем, спокушаючи останнього до текстового втручання, після чого продукування та поширення римейку є лише справою особистого вибору» [14, с. 218].

Постмодернізм маркує художній текст автономним статусом, виводячи на передній план розмивання категорії авторства. «Смерть автора» [2] базується на відмові від орієнтації на оригінальність: автор є лише елементом інтертекстуальної гри, натомість текст – цілком незалежний від надтекстового детермінанта.

Проте відомі різні погляди на поняття «смерть автора». Так, М. Н. Епштейн вважає, що «це не кінець, а початок епохи гіперавторства, розмноження авторських і персонажних особистостей, які подорожують по віртуальних світах у дедалі більш опосередкованих відносинах до своїх біобатьків або біоносіїв» [15, с. 468]. Відтак, недаремно жвавий науковий інтерес викликає надзвичайно складна проблема автора та авторської свідомості в художньому тексті загалом [4] та в постмодерністському зокрема, адже образ автора є індивідуальною, словесно-мовленнєвою структурою, що пронизує увесь художній текст, визначаючи у такий спосіб взаємозв'язок і взаємодію усіх його компонентів [6, с. 176].

У комунікативній ситуації нарративу аналогом того, хто говорить, є не сам автор, а його образ – оповідач. Саме він – той суб'єкт свідомості, який безпосередньо втілений у тексті і з яким має справу читач. Автор – невіддільний від свого висловлювання, і читач має справу тільки з текстом, а з його творцем – лише тому, що той відобразився в тексті. Модель комунікативної ситуації нарративу визначається тим, що оповідач є також суб'єктом мовлення, адже те, що ми читаємо, можна уявити як те, що повідомляється нам оповідачем. Тож оповідач стає центром системи координат, яка необхідна для приведення в дію механізму дійкичної референції, закладеної в мові та відтвореної в тексті [8, с. 201–202].

У центрі різноаспектних досліджень сучасних гуманітарних наук знаходиться текст і людина, яка породжує тексти. Текстоцентризм та антропоцентризм – принципи різних наукових парадигм, на думку Н.С. Болотнової, «стимулюють розвиток різних підходів до тексту, котрий розглядається і як дидактичний матеріал, і як форма комунікації, і як явище культури. Різноманіття аспектів аналізу тексту, що відображені в дослідницькій літературі, потребує узагальнення та систематизації» [4, с. 6].

З огляду на те, що текст – це зв'язна смислова система (семіотична, комунікативна, емотивна), яка відображає специфіку свідомості свого продуцента [5], активно постав когнітивний підхід до вивчення тексту як данина антропоцентричним настановам у лінгвістичних дослідженнях (орієнтація на суб'єкт і його свідомість). Саме тому способи вербальної репрезентації авторської свідомості як організуючого центру тексту є одним з актуальних векторів дослідження останнього.

Художній текст є діалогом (полілогом) автора з усією сучасною й попередньою культурою та художньою практикою [2; 3; 10; 12; 13; 16]. Тісний зв'язок тексту з культурою описується Н.С. Болотновою у такий спосіб: «У всіх випадках, тією чи іншою мірою, текст занурений у культурний простір епохи, культурологічний тезаурус адресата, відображає особливості авторської особистості, її знання, лексикон, образ світу, конкретні цілі й мотиви. У такий спосіб текст віддзеркалює культуру певного етапу в історії суспільства; культуру певного народу з його традиціями, устроєм, менталітетом; культуру неповторної особистості митця» [4, с. 115–116]. Герменевтичний підхід до розуміння й визначення культури, застосований у працях Ю.М. Лотмана, передбачає трактування культури як сукупності текстів та механізму, що їх створює [7, с. 14].

Текст розглядається як одиниця культури, на що вказує спільність їхніх рис: *антропоцентричність, діалогічний характер, діяльнісна сутність, знаковість, символічність, функціональна спільність, нормативність, категоріальна спільність* [4, с. 116–117].

Ідеї М.М. Бахтіна про текст як головний об'єкт гуманітарного знання та вихід за межі тексту, утілені в концепції діалогічності, визначили подальший розвиток лінгвістичної науки. На противагу структуралістській концепції В. Виноградова, учений наголошує на тому, що будь-яке висловлювання ніколи не буває монологічним. На думку М.М. Бахтіна, текст є лише ланкою в ланцюгу мовного спілкування: він, як і репліка діалога, пов'язаний з іншими текстами – з тими, на котрі він відповідає, і з тими, котрі є відповіддю на нього. Текст – це діалог автора не лише з читачем, а й із попередньою та сучасною культурою; він включає в себе цей діалог у вигляді ремінісценцій, посилань тощо [3].

Обґрунтованим є розрізнення *читацької* інтертекстуальності та *авторської*. Під кутом зору читача інтертекстуальність – це спрямування на поглиблене розуміння тексту або руйнування нерозуміння тексту за рахунок численних зв'язків з іншими текстами. Завдяки авторській інтертекстуальності літературна традиція йде не з минулого в теперішнє, а з теперішнього в минуле і конститується новим художнім явищем. Увесь простір літературної та культурної пам'яті вводиться у структуру нового тексту як смислотвірний елемент [12, с. 16–21].

Авторська й читацька стратегії інтертекстуальності можуть частково або повністю не збігатися, що залежить від зміни контексту, в якому відбувається реінтерпретація читацької компетенції та фонових знань. Частиною авторської стратегії, на думку М. Шаповал [14, с. 132–133], є гра з інтертекстом, який цитується не точно й має за мету спровокувати читача. Створюючи профіль ідіостилю письменника, автоінтертекстуальні форми включають гетерогенні образи та сюжети (релігійні, модерністські), які метонімічно поєднуються і взаємоосмислюються. Завдяки цьому досягається амбівалентність прочитання тексту, що в контексті літературного процесу сприймається як формально зафіксована секуляризація читацької інстанції.

Текст як форму комунікації та явище ідіостилю необхідно розглядати на рівні структури, семантики й прагматики. Комунікативний підхід до тексту, вважає Н.С. Болотнова, є комплексним, оскільки базується на лінгвістичному та психолінгвістичному підходах. Враховується лінгвістична сутність тексту і те, що він є результатом первинної комунікативної діяльності автора та об'єктом вторинної комунікативної діяльності адресата. Дослідниця пропонує зупинитися на своєрідності художнього тексту як одиниці культури під кутом зору його форми та змісту в аспекті первинної та вторинної комунікативної діяльності [4, с. 114–119].

У межах постмодерністського тексту відбувається інтертекстуальний комунікативний акт – створення метатексту (нового тексту) завдяки введеному до нього елементів інших текстів (або посилання на них) та його

декодування реципієнтом (тобто здатність розпізнати знаки інтертекстуальності в цьому тексті). Інтертекстуальний комунікативний акт, на думку М.В. Терських, складається з чотирьох елементів: інтертекстуальне джерело; автор, що кодує повідомлення; текст; реципієнт, що здійснює декодування [11, с. 10].

Розкриття авторського ставлення до зображуваного, яке досить рідко знаходить відображення в прямих оцінках і виявляється на різних рівнях системи тексту, напряду пов'язане з декодуванням інформації, закладеної в тексті. Якщо ж читач не володіє необхідною інтертекстуальною компетентністю, то, як наслідок, він не здатний розпізнати міжтекстову взаємодію, у результаті чого втрачається задум, зокрема й слабшає сила емоційного впливу. Залежно від джерел інтертекстуалізмів, ступеня кодифікованості інтертекстуальних засобів у новому контексті, місця їхньої актуалізації в тексті, зокрема труднощів їхнього декодування, міжтекстова взаємодія виконує відповідні функції: виражає оцінку автора створюваного тексту, привертає увагу й розважає адресата, передає інформацію про навколишній світ, встановлює контакт з реципієнтом тощо.

Індивідуально-авторська картина світу відображає риси мовної особистості її творця. Знання автора про світ, виражені в літературно-художній формі, на думку Л.Г. Бабенко та Ю.В. Казаріна, є системою уявлень, спрямованих на читача. Художній текст виражає індивідуально-авторський спосіб сприйняття світу, його концептуалізацію [1, с. 131].

Отже, художній текст є неповторним продуктом авторської мовленнєво-мисленнєвої діяльності, що здійснює естетичний вплив на читача. Це пронизаний інтертекстуальними зв'язками смисловий простір, джерело естетичного знання. Між автором і читачем відбувається процес безперервної комунікації, опосередкований текстом. Активна роль читача всередині моделі постмодерної комунікації зумовлює його співтворчість із автором, і він вже не просто адресат, а співавтор. Відтак, текст є об'єктом первинної комунікативної діяльності автора і вторинної комунікативної діяльності читача. Процес комунікації через текст стає можливим завдяки спільності концептуальної та мовної картин світу.

Для художнього тексту як особливої форми комунікації характерна поліфункціональність. Він виражає ставлення до дійсності, несе звернення до читача з метою формування певної оцінки зображуваних фрагментів індивідуально-авторської художньої картини світу. Системна єдність художнього тексту забезпечується взаємозв'язком елементів його мовної структури та функцій (комунікативна, інформаційна, соціальна, естетична, метамовна, прагматична, контактостановлююча).

Постмодерністський художній дискурс є унікальним феноменом не лише національної та світової культури, але й індивідуально-авторської мовотворчості. Він естетично відображає індивідуальну мовну картину світу письменника, транслюючи неповторні риси його мовної особистості. Ідіостиль зумовлюється світоглядом автора, його художньо-естетичними принципами й ідеологічними позиціями, рівнем культурно-мовної компетенції. Образ автора визначає всі елементи структури тексту – тему, композицію, ідею, відбір мовних засобів тощо.

Інтертекстуальність як текстова категорія є неодмінною структурною ознакою художніх текстів літератури постмодернізму, невід'ємним компонентом ідіостилу автора. У процесі функціонування вона забезпечує прирощення смислів художніх текстів. Аналіз інтертекстуальних зв'язків у постмодерністському художньому дискурсі є способом вивчення індивідуально-авторської моделі світу. Стратегія автора визначає способи введення в текст фрагментів з інших текстів, а також особливості функціонування інтертекстів. Міжтекстова компетентність читача є вирішальною в декодуванні смислів тексту, адекватній ідентифікації та інтерпретації «сигналів» інтертекстуальності. Глибшому аналізу концептуальної та мовної картини світу автора сприяє інтегрування лінгвістичного та літературознавчого підходів, що дає можливість виявити особливості ідіостилу автора в аспекті інтертекстуальності.

Перспективи подальших наукових досліджень: інтертекстуальний аналіз художніх текстів в аспекті вивчення лінгвокультурних концептів постмодерністського дискурсу.

Література:

1. Бабенко Л. Г. Филологический анализ текста. Практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 400 с.
2. Барт Р. Избранные работы : Семиотика. Поэтика / Ролан Барт ; пер. с фр. ; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – М. : Прогресс, 1994. – 615 с.
3. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики : Исследования разных лет / Михаил Михайлович Бахтин. – М. : Изд-во «Художественная литература», 1975. – 504 с.
4. Болотнова Н. С. Филологический анализ текста : учеб. пособие / Н. С. Болотнова. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 520 с.
5. Бутакова Л. О. Авторское сознание как базовая категория текста : когнитивный аспект : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.19 / Бутакова Лариса Олеговна. – Омск, 2001. – 458 с.
6. Виноградов В. В. О теории художественной речи / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Высшая школа, 2005. – 286 с.
7. Маслова В. А. Лингвокультурология / Валентина Абрамовна Маслова. – М. : Изд. центр «Академия», 2001. – 208 с.
8. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью : референциальные аспекты семантики местоимений / Елена Викторовна Падучева. – М. : URSS, 2008. – 291 с.
9. Переломова О. С. Интертекстуальність в українському художньому дискурсі : структурно-семантичний і стилістичний аспекти : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. С. Переломова. – К., 2010. – 34 с.
10. Просалова В. А. Празька літературна школа : текст, контекст, інтертекст : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.01.06 – «Теорія літератури» / В. А. Просалова. – К., 2006. – 24 с.
11. Терских М. В. Реклама как интертекстуальный феномен: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Терских Марина Викторовна. – Омск, 2003. – 198 с.
12. Фатеева Н. А. Интертекст в мире текстов. Контрапункт интертекстуальности / Наталья Александровна Фатеева. – 3-е изд. – М. : КомКнига, 2007. – 282 с.
13. Фатеева Н. А. Интертекстуальность и ее функции в художественном дискурсе / Н. А. Фатеева // Известия АН : Серия литературы и языка. – 1997. – Т. 56. – № 5. – С. 12–21.

14. Шаповал М. Интертекст у світлі рампи : міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми : [монографія] / Мар'яна Шаповал. – К. : Автограф, 2009. – 352 с.

15. Эпштейн М. Н. Постмодерн в русской литературе / Михаил Наумович Эпштейн. – М. : Высшая школа, 2005. – 494 с.

16. Lachmann R. Memory and Literature : Intertextuality in Russian Modernism / Renate Lachmann // Theory and History of Literature Series. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1997. – Vol. 87. – 512 p.

УДК 93 : 624(038) = 161.2

Г. П. Євсєєва, В. С. Єгорова,

ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», м. Дніпро

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ У БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Основне завдання науково-технічної мови – описувати, пояснювати, характеризувати природні й соціальні процеси та явища, технічні об'єкти. Незважаючи на наявність великої кількості робіт, присвячених питанням термінології, лінгвістика досі не має обґрунтованої та усталеної теорії терміна, не до кінця з'ясована взаємодія термінологічної лексики з іншими шарами слів в науково-технічних текстах, не повністю вивчені лексичні шари окремих терміносистем, зокрема будівельної термінології

Ключові слова: лексикографічні здобутки, словникарство, технічна термінологія, технічна галузь, терміносистема, аббревіація.

LEXICOGRAPHICAL ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY

The main objective of the scientific and technical language – describe, explain, describe the natural and social processes and phenomena, technical facilities. Despite the large number of works devoted to the issues of terminology, linguistics still has a reasonable and well-established theory of the term, not fully elucidated interaction terminological vocabulary words from other layers in scientific and technical texts, not fully explored some terminological lexical layers, including construction terminology

Key words: lexicographical achievements, technical terminology, technical, terminological, abbreviations.

ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЕ ДОСТИЖЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ В СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

Основная задача научно-технического языка – описывать, объяснять, характеризовать природные и социальные процессы и явления, технические объекты. Несмотря на наличие большого количества работ, посвящённых вопросам терминологии, лингвистика до сих пор нет обоснованной и устоявшейся теории термина, не до конца выяснена взаимодействие терминологической лексики с другими слоями слов в научно-технических текстах, не вполне изучены лексические слои отдельных терминсистем, в частности строительной терминологии

Ключевые слова: лексикографические достижения, техническая терминология, техническая отрасль, терминсистема, аббревиация.

Постановка проблеми. Одним із свідчень розвиненості мови, високого рівня мовної культури є наявність великої кількості різноманітних словників цієї мови – загальних і галузевих, літературної мови й діалектних, одномовних і перекладних, тлумачних, термінологічних, мови письменників, фразеологічних, синонімічних та інших. Українське прикладне мовознавство має значні здобутки в галузі лексикографії, проте має й прогалини, що поступово заповнюються новоствореними словниками. Використання словників є невід'ємною частиною будь-якої наукової діяльності. Проте несистематизованість і відсутність нових сучасних термінів не дає змоги повноцінного використання словників технічної сфери, зокрема галузі будівництва.

Аналіз публікацій. Серед праць, що стосуються опису технічної термінології, слід виокремити колективну монографію Т. Панько, І. Кочан і Г. Мацюк [11]. Роботи А. Вовк [1], М. Гінзбурга [2], Т. Кияка [3; 5], І. Кочан [6], О. Кочерги [7; 8] та В. Німчука [9] подають теоретичні засади творення термінології, і будівельної зокрема. Про окремі лексикографічні праці будівельного спрямування дізнаємося з наукових розвідок М. Друкованого [4] та ін. Проте досі немає окремого дослідження історії лексикографічного опису українських термінів будівництва.

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку української лексикографічної науки, визначити її здобутки та втрати, визначити перспективи в галузі будівництва, довести, що укладання нового словника сучасної технічної термінології дає можливість уміло використовувати результати лексикографічної діяльності як інструмент збагачення виражальних засобів у будівельній галузі.

Виклад основного матеріалу. У розвитку національної культури і збереженні та удосконаленні мови важливе місце посідають словники. У процесі національного самозбереження та самозахисту важливу функцію в українській культурі, можливо, більше, ніж в історії інших пригноблених народів, відіграло українське словникарство.

Словникарство – одна з найдавніших галузей науково-практичного мовознавства, але теорія й технологія його протягом віків існували лише імпліцитно, тобто не виражено, як традиція. Разом із величезними досягненнями світової лінгвістики в ХХ ст. помітних успіхів здобула й лексикографія, що нині беззастережно трактується як повноправна мовознавча дисципліна із власними теоретичними засадами. Проте ще не так давно траплялися визначення лексикографії як техніки укладання словників і лінгвістичного аналізу цієї техніки. Однак у словнику головне – фахова, авторська наукова творчість, тонке відчуття слова і його семантики [9].

Залежно від призначення словники поділяються на два типи: енциклопедичні й лінгвістичні. Енциклопедичні словники подають стисло характеристику предметів, явищ, історичних подій, видатних політичних діячів, провідних учених, діячів культури, різних понять, що позначаються тими чи іншими словами. З-поміж енциклопедичних словників виділяють загальні, що розраховані на подання найширшої інформації, і спеціальні (галузеві) енциклопедії (медична, сільськогосподарська, бджільництва, садівництва, тощо). Варто за-